

Az újkori éremművészet a 15. századi itáliai reneszánsz közegében született meg, amikor több jeles művész, köztük elsőként Pisanello készített portréérmekeket fémöntvényben. Hamarosan megjelentek Magyarországon is a portréérmekek, annak köszönhetően, hogy Mátyás király udvarában nagy hatása volt az itáliai reneszánsznak. Az uralkodó ábrázolásával ránk maradt portréérmekek legkorábbi darabjairól sem állíthatjuk ugyan biztosan, hogy a király életében készültek, de feltételezhetően a 15. század végéről származó érmekek utánőntött példányai. Ezt a feltevést erősíti egyrészt, hogy Mátyás király erőteljesen érdeklődött az éremészet iránt, másrészt a híres Corvina-kódexek illusztrációi között számos éremszerű portré található az uralkodóról.

A fennmaradt érmekek alapján háromféle típusát különíthetjük el a Mátyásról készült korai érmekeknek. Az első típus a viszonylag fiatal uralkodó jobbra néző profil mellportréja, amelyet a tarkóig érő hullámos haj, a fejét díszítő tölgyfakoszorú és a zsinóros ruha jellemez. A kutatás ennek a típusnak az eredetét a 15. század végére keltezi, és alkotó-

ként ismeretlen itáliai művészt feltételez.

A második típus egy ugyan-csak jobbra néző profil portré, amely az uralkodót az előzőnél valamelyest idősebb korban ábrázolja. A király haját babérokoszorú díszíti, vállát köpeny borítja, melle fedetlen. Ennek a típusnak korai darabjait a szakirodalom egyrészt Tobias Wolff 16. század végi német

éremművészhez, másrészt egy ismeretlen 17. századi itáliai mesterhez köti. Ugyanakkor a portrének megfelelő ábrázolás medallionként már megjelenik egy, a király által az 1480-as években megrendelt bőrkötésen, amely egy korábban készült *Biblia* borítójául szolgált. Ezt a könyvet az erlangeni (Németország) egyetemi könyvtár őrzi.

A harmadik típus egy szembenéző portré, amelynek első ismert darabját a német Severin Brachmann-nak tulajdonítja a kutatás, aki a 16. század második felében működött. Az éremkép nagyon hasonló a bautzeni Mátyás-émlékmű portréjához, amelyet 1486-ban emeltek. Azt a feltevést, hogy a művész erről az emlékműről mintázta az érmet, még valószínűbbé teszi, hogy az érem hátlapján az 1486-os évszám szerepel. A hátlap felirata szerint az érem a német császár és a török szultán felett aratott győzelem emlékére készült.

Mátyás király korai portréérmeinek mindhárom típusából a legtöbb példányt a Magyar Nemzeti Múzeum és a bécsi Kunsthistorisches Museum őrzi. ♦

GYÖNGYÖSSY MÁRTON | MÁTYÁS ÉS A TÖRÖK ROKON

1489-ben Magyarország királya, Hunyadi Mátyás személyesen erősítette meg a pápa követének, hogy nagyanyja nővérét a törökök elrabolták a szultán háremébe hurcolták, ahol az uralkodónak fiút szült, így ő rokonságban áll a szultáni családdal. Hogy nem pusztán a török trónkövetelő, Dzsem szultán megnyerése érdekében folytatott diplomáciai manőverről van szó, mutatja, hogy Mátyás több – a szultánoknak írt – levelében is előkerül a rokonság kérdése. Így 1480-ban a magyar király II. Mehmed szultánnak címzett levelében azt írta, hogy „*egy vér folyik ereinkben*”, 1483 áprilisában pedig Dzsem herceget levelében „*testvérünk és rokonunk*”-ként szólította meg.

A rokonság tényét a törökök is visszaigazolták: II. Mehmed szultán (1444–1446, 1451–1481) végrendeletében egy szablyát hagyott „kedves öccsére”, Mátyás királyra. A szablyát később Mátyás személyesen mutatta meg a ferrarai herceg követének. (A szablya valószínűleg azonos a Magyar Nemzeti Múzeumban őrzött „gótikus szablyával”.) Az 1488-ban kötött békeszerződésben II. Bajazid szultán (1481–1512) Mátyást „testvérenek és rokonának” nevezte.

II. Mehmed szultán édesanyja
A 15. század első felében uralkodó szultánok anyai felmenőit név szerint ismerjük, csak egyikük eredete vész homályba: II.

Mehmed édesanyjáié. A boldogtalan gyermekkorú II. Mehmed 1432. március 30-án született Drinápolyban. Édesanyja – Huma Khatún – török rableány volt, a későbbi legendák szerint előkelő „frank” hölgy. Olyan hagyomány is ismeretes, hogy az édesanya egy Stella (Estella) nevű olasz rableány lett volna, bár ez a név inkább az itáliai zsidó családoknál terjedt el (jelentése – csillag – megegyezik az Eszterével).

A korabeli forrásokból azonban csak annyi derül ki, hogy rableány volt. Apja nem törődött Mehmeddel, inkább az előkelőbb feleségeitől született fiaival foglalkozott. Mehmed édesanyja 1449 szeptemberének közepén Brüsszaban hunyt el, és származásának titkát magával vitte a sírba (legalábbis sírfelirata nem tesz említést sem eredetéről, sem eredeti nevééről). Gyermekeinek születési évéből, valamint halálozása idejéből arra kell következtetnünk, hogy Mehmed szultán édesanyja 1415 előtt születhetett.

Konstantinápoly elfoglalása előtt a szultánok rendszerint politikai célból balkáni vagy anatóliai uralkodók lányait vették feleségül. Így I. Mehmed (1413–1421) Brankovics György szerb fejedelem lányát vette el: Carica Marának fontos szerep jutott a szegedi béke előkészítésében.

Igen korán ábrázolták a törökök által elhurcolt magyar lányok sorsát a korabeli magyar irodalomban. Így a Budán született Giovanni da Ravenna is elbeszéli egy magyar lány mártíromságát, akit elraboltak, megbecstelenítettek és megölték a törökök. A szászsebesi Georgius de Hungaria, aki húsz esztendődtől töltött török fogságban, arról számolt be, hogy a kereskedők a harctérre is elkísérték a katonákat, hogy rögtön megvásárolhassák a foglyokat.

Bonfini szerint Hunyadi János édesanyja görög származású volt, és a császári csa-

MÁTYÁS KIRÁLY KORAI PORTRÉÉRMEI

1. Mátyás király portréérme,
16–17. század

Ismeretlen művész.
Bronz. Öntött. 83 mm

2. Mátyás király keretelt portréérme,
17. század (?)

Ismeretlen művész.
Ezüst. Öntött. 50 mm (az érme)

3. Mátyás király portréérme,
1570-es évek

Severin Brachmann műve.
Arany. Öntött. 34 mm

„EGY VÉR FOLYIK EREINKBEN”

lábból származott. Valójában nem másról van szó, mint a szultáni – a török császári – családdal való rokonságról, amelyből Bonfini kreálta a – számára nyilván sokkal szalonképesebb – görög rokonságot.

Ha II. Mehmed édesanyja valóban Hunyadi János édesanyjának testvére volt, kilétének felfedése révén tisztázható lenne az évszázados rejtély: ki volt, melyik családból származott a kormányzó édesanyja. Oszmán-török forrásaink azonban nem segítenek ennek eldöntésében.

Hunyadi Mátyás apai nagyanyja Engel Pál egy 1429-es oklevelet úgy értelmezett, hogy Hunyadi Vajk később a László nevet vette föl, és özvegye volt Barancskai Ankó. A Barancskaiak Hunyad vármegye hátszegi eredetű, tehetős román nemesi családjai közé tartoztak. Ha az azonosítás megfelel a valóságnak, Ankó talán Hunyadi János édesanyja volt.

Bármennyire is spekulatívnak, bizonytalanoknak tűnik az 1429-es adat értékelése, egy Hunyadi–Barancskai-házasságról mindenképpen tudomásunk van. Ha pedig Engel Pál értelmezését mégis elfogadjuk, akkor Hunyadi János és Mehmed szultán édesanyját is a Barancskai lányok között

kell keresnünk. Ankónak ismereteink szerint legalább két nővére is volt: 1429-ben vele együtt említik Ilonát, aki Halmágyi Móga felesége volt, és férj nélkül Mártát. Márta esetében férjezetlen volta miatt felmerülhet, hogy még fiatal leány lehetett, tehát nem kizárt, hogy Györgynek voltak 1415 körül született, fiatalabb lányai is.

Másod-unokatestvérek

A török hadjáratra – Mátyás elmondására hagyatkozva – az 1420-as években kerülhetett sor. Az évtized kezdetén, 1420-ban több török támadás is érte Dél-Erdélyt. Szeptember 20-án egy török sereg az ellenállásba bocsátkozó Csáki Miklós vajda seregét Hátszegnél legyőzte, két nappal később pedig elpusztította Szászvárost. Hunyad vármegye és a nyugati szász területek számos lakosát fogságba hurcolták. A török had a Vaskapu-szorosnál tört be Erdélybe, és a Bánát felé távozott. Csáki Miklós Hátszeg melletti küzdelmét több korabeli forrás is megemlíti.

Az 1430-as évekig tudomásunk szerint Hunyad vármegyét nem érte újabb török támadás, csak az általunk vizsgált időszakon kívül. Így Mátyás nagyanyjának nővé-

rét, ha Erdélyből hurcolták el, legvalószínűbben 1420 őszén ejthették fogságba a pusztító török hadak. Az 1420-as dél-erdélyi török betörést minden bizonnyal a Barancskai család is megszenvedte; talán nem túlzás feltételezni, hogy egyes családtagokat a törökök el is hurcolhattak közülük.

Az ismert tények és az előbb ismertett feltételezések alapján kirajzolódó kép korántsem tűnik fikciónak. Ami biztosnak látszik: Mátyás királynak II. Mehmed szultán másodnagybátyja, II. Bajazid szultán és Dzsem herceg pedig másod-unokatestvérei voltak. A közös ős a fentiek alapján a tehetős hátszegi, elmagyarosodó román nemes, Barancskai György lehetett, akinek leányai közül az egyik Hunyadi János, a másik pedig II. Mehmed szultán édesanyja lett. Utóbbi leány legkésőbb 1431 júliusában már a szultáni háremben volt. Elrablására azonban minden valószínűség szerint 1420-ban kerülhetett sor, amikor is a törökök Hátszegnél legyőzték Csáki Miklós erdélyi vajda seregét, majd azt követően sokakat fogságba ejtettek és elhurcoltak. Mindezt persze kétséget kizáróan bizonyítani nem tudjuk, de talán többnek tekinthetjük pusztán hipotézisnél. ♦